

VI. O iarnă geroasă și tristă (ianuarie-martie 1917);

VII. Raze de speranță (martie-mai 1917).

Acest volum va fi urmat, după cum ne spune editorul, de alte două volume, în care “pe regină o așteaptă momente de triumf, dar și noi și teribile încercări.”⁵

Jurnalul reginei Maria este cea mai reușită operă literară a ei, cunoscând preocupările reginei în acest sens. Este viața ei, cu întâmplările prin care a trecut împreună cu familia ei și cu țara care a adoptat-o. Regina însăși este un personaj care trece de la agonie la extaz, dar nu ca protagoniste din tragediile antice, ci mai degrabă ca un personaj dintr-un film hollywoodian, al cărui final este fericit pentru posteritatea sa. Mai mult decât atât, jurnalul este un bun instrument de lucru în cercetarea istorică a perioadei, oferind un tablou complet al vieții politice, sociale, cotidiene, asupra desfășurării războiului, alianțelor și relațiilor externe.

Mirela Tirnă

Gudrun-Liane Ittu, *Arta plastică a germanilor din România. 1945-1989*, București, Editura Academiei Române, 2014, 272 p.

Cartea *Arta plastică a germanilor din România. 1945-1989* este a treia lucrare din ciclul dedicat artei plastice a etnicilor germani din România, primele două fiind *Tradiție, modernitate și avangardă în arta plastică a germanilor din Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX* și *Artiști plastici germani din România. Între tradiție, modernitate și compromis ideologic. Anii 1930-1944*. Autor este dr. Gudrun-Liane Ittu, cercetător științific la Institutul de Cercetări Socio-Umane din Sibiu. Cartea a fost publicată cu ajutorul unei subvenții acordate de Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică, obținute prin participarea la competiția națională din decembrie 1914. Referenții științifici ai lucrării sunt prof. univ. dr. Paul Helmuth Niedermayer, membru corespondent al Academiei Române, și dr. Valentin Mureșan.

În introducerea, autoarea explică geneza și scopul cărții sale, o monografie a vieții artistice a etnicilor germani din România comunistă, în context intern și internațional, dintr-o perspectivă interdisciplinară, care îmbină metodele istoricului cu cele ale sociologului și politologului.

Este o lucrare de sinteză, în care fenomenul plastic este analizat din perspectiva descrierilor în cotidienele și ziarele de limbă germană din România, în publicațiile periodice din spațiul lingvistic german, în revistele de artă din țară, în lucrările de artă, precum și din cercetările autoarei la colecții muzeale și particulare, expoziții retrospective.

În capitolul 1, *Scurt istoric al minorității germane din România*, autoarea explică rolul acestui demers istoric pentru a evidenția valoarea artei plastice a germanilor din țară. Grupuri de germani au trăit secole în Transilvania, Banat, Maramureș, Bucovina, Dobrogea și Vechiul Regat. Grupul cel mai vechi și mai organizat a fost al sașilor transilvăneni, a căror instituție politică supremă era *Universitatea Săsească*. Al doilea grup l-au format germanii colonizați după 1716 în Banat, în Bucovina mai ales după 1775, când este integrată Imperiului Habsburgic, iar coloniștii germani au dezvoltat un important centru cultural. În România Mare, conform recensământului din 1930, erau în

⁵ *Ibidem*, p. 14.

jur de 745.000 de etnici germani. Peste tot, germanii au organizat școli, edituri, ansambluri artistice. Sub influența doctrinei naziste, mulți bărbați germani din România au fost înregimentați în efectivele germane, iar în contextul dominației sovietice, în ianuarie 1945, aproape 70.000 de germani de ambele sexe au fost deportați la munci de reconstrucție a URSS. Alți etnici germani au fost deportați în Bărăgan, până în 1955-1956. În contextul regimului comunist, minoritatea germană a dezvoltat o cultură originală, cu asemănări și diferențe față de cea majoritară și cea a altor minorități.

În capitolul 2, autoarea prezintă un scurt istoric cu privire la evoluția artei plastice a germanilor, de la începuturile prezenței lor în România și până în perioada comunistă. Astfel, cercetătoarea subliniază că arta plastică religioasă în Transilvania a atins punctul culminant în secolul al XVI-lea, iar începuturile picturii laice de șevalet se leagă de Gregoriul din Brașov (?-1553). În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, Sibiuul a devenit un centru cultural important și datorită sprijinului acordat de către baronul Samuel von Brukenthal (1721-1803) unor pictori remarcabili, precum Johann Martin Stock (1742-1800) și Franz Neuhauser jr. (1763-1836), afirmați în portretistică și peisaj.

În perioada dominației habsburgice, în Banat a pătruns stilul baroc, iar pictura bănățeană a fost influențată de Academia veneză, apoi de arta din Budapesta, München și Düsseldorf. Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, la Sibiu a activat un grup de artiști inspirați de stilurile Romantism și Biedermeier, iar către sfârșitul secolului s-au estompat barierele provinciale și arta plastică germană din Transilvania s-a sincronizat cu spațiul central european. O primă generație de artiști moderni s-a concentrat la Sibiu, iar următoarea generație la Brașov, oraș receptiv la noutăți. În anii '30, și artiștii germani din România au fost sub influența ideologiei fasciste, dar au continuat să lucreze, au organizat o mare expoziție națională "Gesamtschau".

Cercetătoarea constată că dacă la început fenomenul plastic german s-a manifestat în Transilvania, după cel de-al Doilea Război Mondial nu au mai exista diferențe regionale semnificative. Centrelor culturale tradiționale, Brașov, Sibiu, Timișoara, li s-a adăugat Bucureștiul, cu numeroși artiști români și de alte etnii. După 1945, artiștii plastici de etnie germană s-au integrat fenomenului artistic românesc, fiind impus atunci realismul socialist. Cei mai afectați de această paradigmă au fost moderniștii și avangardiștii, care trebuia să renunțe la viziunea lor artistică, în schimb tradiționaliștii s-au adaptat mai ușor. După 1965, stilurile artistice s-au diversificat, iar artiștii au intrat în contact cu tendințele artistice occidentale.

Capitolul al 3-lea, *Artiștii germani în societatea socialistă*, reprezintă cea mai importantă parte a lucrării și este structurat pe secțiunile: *Situația din primii ani postbelici*, *anii dogmatismului rigid (1948-1954)*, *1954-1958*, *Micul îngheț (1958-1963)*, *Marele dezgheț (1965-1973)*, *Noi constrângeri (1974-1989)*. Este descrisă situația grea a artiștilor germani în primii ani postbelici: internări în lagăre, deportări, condamnări. Autoarea menționează mai mulți oameni de cultură germani, care în vârstă de 35-45 de ani, nu au mai fost deportați în URSS și prezintă cazul lui Hans Mattis-Teutsch, un artist german avangardist, neconvențional, care a organizat un sindicat și un cerc artistic la Brașov în 1944-1945.

În secțiunea *Anii dogmatismului rigid (1948-1954)*, autoarea subliniază că la sfârșitul anilor '40, situația germanilor a fost normalizată, li s-a permis să editeze cotidianul *Neuer Weg* în limba germană, au organizat expoziții de pictură la Sibiu (1948). Anul 1950 a fost foarte agitat: nici un reprezentant al minorității germane nu a participat

la expoziția de artă românească deschisă la Moscova în ianuarie, s-a înființat "Comitetului pentru Artă pe lângă Consiliul de Miniștri" cu rol de control, în octombrie a avut loc Conferința Națională a Artiștilor Plastici, unde s-a înființat Uniunea Artiștilor Plastici pentru coordonarea activității artistice.

Sunt evidențiați artiștii germani valoroși din Brașov în perioada regimului comunist: pictorul Harald Meschendörfer, sculptorița Margarete Depner, pictorițele Trude Schullerus, Helmut Lehrer. S-a remarcat și pictorul bănățean Franz Ferch, Banatul afirmându-se ca un important centru cultural – în anul 1951, la Timișoara a avut loc o expoziție națională a artiștilor plastici.

După moartea lui Stalin, a urmat o ușoară relaxare și în viața culturală din spațiul comunist, o relativă libertate de creație. A apărut un supliment literar-artistic al revistei *Neuer Weg*, redactat de Elisabeth Axmann, specializată în arte vizuale. În anul 1955, mai mulți pictori germani (Hans Hermann, Heinrich Scunn) au expus în București. În anul 1956 s-au desfășurat numeroase expoziții, precum retrospectiva Hans Eder, expoziția națională de grafică de la sala Dalles, expoziția regională din Brașov. O măsură reparatorie pentru minoritatea germană a fost și deschiderea Casei de cultură "Friederich Schiller" în anul 1957, la București. Pe de altă parte, minoritatea germană a fost implicată în procesele politice *Procesul Biserica Neagră* (1958) și *Procesul scriitorilor brașoveni* (1959).

În anul 1958, ca urmare a revoluției din Ungaria și a politicii P.M.R., s-a încheiat perioada liberalizării, iar personalități germane și noile instituții înființate au avut de suferit. Un eveniment cultural important în acest an a fost expoziția de caricatură a lui Helmut Lehrer la casa de cultură "Friederich Schiller", care marca și nouă ani de la apariția primului număr al ziarului *Neuer Weg*, precum și 50 de viață ai artistului. Artiști consacrați, Helfried Weiß, Hans Hermann, Franz Ferch, s-au întrecut în ilustrarea vieții din satele și orașele patriei, din fabrici, de pe ogoare, șantiere și mine. Mulți tineri artiști germani și-au încheiat studiile de artă și s-au afirmat în Capitală și provincie.

În perioada 1965-1973, ani de dezgheț ideologic, au fost reabilite curente avangardiste din anii interbelici: expresionismul, suprarealismul, constructivismul, au pătruns și în România tendințe noi, precum realismul fantastic, op-art, conceptualism, minimalism. În acest context, autoarea prezintă individualizat activitățile, expozițiile și opera artiștilor germani: Hans Mattis-Teutsch, Friedrich Bömcher, Maria Simtion-Ambrosi, Hans Untch, Karola Fritz, Hildegard Krempner-Fackner, Hildegard Klepper-Paar, Franz Ferch, Harald Meschendörfer, Helfried Weiß, Peter Jacobi, Anton Eberwein, Hans Stendl, Teodora Moiescu-Stendl, Wilhelm Fabini, Kaspar Kukas Teutsch, Friedrich Schreiber, Reinhardt Schuster, Sieglinde Bottesch, Halmut Stürm, Gert Fabritius, Ingo Glass, Walter Andreas Kirchner, Kurtfritz Handel, Helmut Scheibling, Peter Schweg.

În anii 1975-1989, numărul acestor artiști plastici germani a scăzut tot mai mult, datorită deceselor și emigrărilor. Artiștii germani rămași în România s-au afirmat mai ales prin expozițiile colective din Brașov, Sibiu și Timișoara. Ei nu au creat portrete ale soților Ceaușescu. În anii '80, se consideră că și arta germană, ca și arta românească se caracterizează printr-un romantism recurent, de proiecție istorică, de inspirație folclorică și de extracție fantastică.

Lucrarea integrează și o listă cu abrevieri ale revistelor germane consultate – *Neuer Weg*, *Neue Literatur*, *Volk und Kultur* ș.a. – concluzii, bibliografie și anexe.

Anexele lucrării transmit informații necesare și semnificative, precum date istorice importante pentru minoritatea germană din România, prezentarea Hildei Escher a

ședinței cercului de pictori brașoveni în cotidianul *Neuer Weg*, o descriere a expoziției plastice anuale regionale de către Al. Arșinică în revista *Drum Nou*, un articol al pictorului Franz Ferch în *Neuer Weg*, un material despre operele unor graficieni de carte, o listă cu artiștii germani născuți între anii 1870-1969.

Biobibliografiile artiștilor germani din România (1945-1989) constituie materiale foarte utile prin menționarea unor informații biografice importante și a bibliografiei aferente. În final, lucrarea este îmbogățită printr-o serie de reproduceri și fotografii, doar alb-negru din păcate, ale unor opere reprezentative ale artiștilor germani din România comunistă.

Această lucrare este interesantă și utilă, având în vedere că tematica sa – arta plastică a minorității germane din România comunistă - este doar fragmentar abordată de istoriografia românească. Sunt transmise astfel alte informații decât cele la modă până acum, adică în loc de politică, lucrarea prezintă istoria unor artiști germani (peste 100) din România, din diverse domenii artistice (pictură, grafică, sculptură, artă decorativă), descrie lucrările și expozițiile lor. Bibliografia utilizată este valoroasă și cuprinzătoare: documente de la Arhivele Naționale și de la muzee, presă – mai ales cotidianul *Neuer Weg* și revista *Volk and Kultur* -, lucrări de specialitate din România și alte țări, cataloage de expoziție, inclusiv pagini de internet. Din păcate, sunt doar istorii și artiști din trecut, nu și prezent și viitor, în condițiile dispariției minorității germane și a artei sale din România.

Monica Negru